

Svjedočanstva logoraša Domovinskog rata

Ivan Lipak, Svjedočanstva glinskih logoraša, Sisak: Udruga Zavjet, Podružnica Sisačko-moslavačke županije; Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora, 2017, 504 str.

U Sisku je 2017. godine u nakladi Udruge Zavjet, Podružnice Sisačko-moslavačke županije te Hrvatskog društva logoraša srpskih koncentracijskih logora, tiskana i promovirana knjiga pod naslovom *Svjedočanstva glinskih logoraša* autora Ivana Lipaka.

Riječ je o zbirci osobnih svjedočanstava logoraša Domovinskog rata, opisanih od vremena zarobljavanja do izlaska iz logora, odnosno razmjene. Tijekom srpske agresije 90-ih godina 20. stoljeća postojala je dobro ustaljena praksa osnivanja logora na okupiranom hrvatskom prostoru, zatim u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori. Prema Završnom izvješću Ujedinjenih naroda, postojala su ukupno 480 srpska logora u koje je internirano vojno, ali i civilno stanovništvo. U knjizi je opisana atmosfera i ozračje u svega nekoliko srpskih logora, i to u Glini, Kninu, Manjači i Staroj Gradiški, gdje iskazi svjedoče o psihičkim i fizičkim torturama; osim toga, zabilježena su i svjedočanstva o nasilnom odvođenju u Srbiju i prisilnog rada kao radnog roblja, zatim domišljatim načinima mučenja te, u konačnici, oduzimanju onog najvrednijeg – ljudskog života.

Spomenuto djelo nastalo je na molbu preživjelih logoraša koji nastoje trajno zabilježiti tragična sjećanja, a osim toga Lipak zapisuje i vlastita svjedočanstva zatočeništva u Golubiću i Kninu. Isto tako, opisuje napad na policijsku postaju Glina 26. lipnja 1991. godine, kada je ubijen mladi pričuvni policajac Tomislav Rom, kome je ova knjiga i posvećena. Napad je uslijedio dan nakon što je hrvatski Sabor donio ustavnu odluku o uspostavi suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, a samu akciju osmislio je i proveo Dragan Vasiljković, zvani Kapetan Dragan.

Od završetka Domovinskog rata prošla su tri desetljeća te je do današnjeg dana preminuo velik broj logoraša i branitelja, što znači da se smanjuje broj živih svjedoka povijesnih događaja. U znanstvenom smislu, da bismo nešto prihvatili kao povijesnu istinu, nužno je teze potkrijepiti povijesnim izvorima. Proučavajući tematiku srpskih logora, izvori mogu biti jedino pismeni, kao, primjerice, izvještaji logorskih aktivnosti, revers o predaji zarobljenika, naređenja komande, službene zabilješke vojnih kadrova i dr. te, s druge strane, usmena predaja samih dionika povijesti. Dakle, moguća su jedino spomenuta dva izvora za crpljenje povijesnih činjenica. Logično je kako niti jedan politički dokument nije opisao načine mučenja i kršenja brojnih odredba Ženevskih konvencija kako se ne bi kompromitirali, stoga u ovom slučaju preostaje jedino glas bivših logoraša.

Knjiga je strukturirana u pet poglavlja, gdje čitatelja *in medias res* uvodi bogat predgovor pisan od strane nekolicine suvremenika i sudionika ratnih zbivanja poput: župana Sisačko-moslavačke županije Ivana Žinića, sisačkog biskupa Vlade Košića, predsjednika Udruge dragovoljaca i veterana Domovinskog rata Ivice Matoševića, ratnog pukovnika Marija Bursika i potpredsjednika Hrvatskog društva logoraša srpskih koncentracijskih logora Ivana Turudića. Potom slijedi kronološki pregled nacionalne povijesti od vremena doseljavanja Hrvata na jadransku obalu pa sve do posljednjih dana Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije te Balvan revolucije koja je rezultirala početkom oružane pobune Srba u Hrvatskoj.

U prvom poglavlju svjedočanstva oslikavaju prostor i atmosferu logora u Glini, organiziranog unutar Kazneno-popravnog doma za maloljetnike, i to prema naređenju generala majora Jugoslavenske narodne armije Dušana Korurovića. Da je riječ o politički osmišljenom i s posebnom pažnjom provedenom planu, svjedoči dokument kojim se u listopadu 1991. godine naređuje osnivanje logora, a nadalje trijažu i obradu zarobljenika dodjeljuje „organima bezbednosti“, za čiju su provedbu dobivali mjesečna primanja. U glinskom logoru ukupno je zarobljeno oko 2 tisuće logoraša, koji su konstantno odvođeni na ispitivanja, fizički i psihički zlostavljani te boravili u neprikladnim uvjetima, što je bilo potvrđeno u svim iskazima zatočenika.

U drugom poglavlju autor obrađuje logore s područja Stare Gradiške, Manjače i Knina, s time da su na području Knina organizirana čak četiri logora: u Golubiću, Vojarni Knin, kuli unutar kninske tvrđave i staroj bolnici. Prilikom napada na policijsku postaju u Glini, 16-orica policajaca planski je zarobljena i odvedena u zatočeništvo u Knin, dok je zapravo neprijateljski plan bio zarobiti 50-oricu kako bi ih razmijenili za Srbe zarobljene u napadu na Plitvicama. Do danas se ne može s pouzdanjem tvrditi koliko je logoraša prošlo ovim četirima logorima, no pretpostavlja se kako je riječ o nešto manjem broju od 10 tisuća zatočenika. Logor Stara Gradiška nalazio se u prostoru gradskog zatvora, pod upravom vojnika Jugoslavenske narodne armije, srpskih pobunjenika, pripadnika TO Plitvice, milicije SAO Krajine te Šešeljevih paravojsnih postrojba pod nazivom „Beli orlovi“. U ovom poglavlju kratko se opisuje život i djelovanje pakračkog političara i mirotvorca dr. Ivana Šretera, kojeg su lokalni Srbi oteli, no ne zna se sa sigurnošću gdje su ga odveli i pogubili. U vrijeme rata na poziciji ravnatelja Bolnice Pakrac nalazio se dr. Vladimir Solar, također jedan od logoraša koji se u istom trenutku našao u zatočeništvu u selu Branešci u jednoj prostoriji zajedno s dr. Šreterom. Kako sâm navodi, nakon njegova dolaska dr. Šreteru su već polomili obje ruke i toliko ga fizički izmučili da je jedva mogao govoriti. Doktor Solar posljednja je osoba koja ga je vidjela živa, a u narednim danima srpski čuvari sami su potvrdili hvaleći se kako su ga ubili. Logor Manjača osnovan je na vojno-poljoprivrednom dobru, između Banje Luke i Bugojna u Bosni i Hercegovini. Nalazio se pod kontrolom JNA, o čemu svjedoči dolazak viših oficira, pripadnika KOS-a, koji su provodili ispitivanja i maltretiranja. Do danas se ne zna koliki je broj logoraša ukupno prošao kroz Manjaču, no kako je poznato u jednom od najzloglasnijih srpskih logora, ljeti 1992. godine Crveni križ izbrojio je oko 3700 logoraša.

U trećem poglavlju zapisana su svjedočanstva logoraša Sektora Sjever, odnosno prostora Banovine i Korduna. Ovdje se, kao i u svakom prethodnom poglavlju, navode osobna svjedočanstva preživjelih i preminulih logoraša, a događaji koji su obilježili ovaj prostor bili su smaknuće 24 hrvatskih branitelja i 4 civila kod vile Gavrilović i „nove bolnice“. Logoraši koji su bili zatočeni u obližnjoj Vojarni „Vasilj Gaćeša“ bili su prisiljeni iskopati jamu i zatrpati tijela ubijenih na mjestu stradanja.

U četvrtom poglavlju zapisana su svjedočanstva Hrvata iz Bosne i Hercegovine, čiju su državu ratna zbivanja zahvatila u travnju 1992. godine, a odvođeni su u srpske logore na prostorima današnje BiH, Srbije i Crne Gore. Nakon razmjene iz logora odlaze na slobodan prostor RH, gdje su boravile njihove obitelji u izbjeglištvu, a potom velik dio protjerane populacije trajno naseljava naše prostore.

U posljednjem poglavlju prikazuje se ideja stvaranja „Velike Srbije“ od najranijih začetaka, i to pojavom knjige Vuka Stefanovića Karadžića *Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona* s početka 19. stoljeća, u kojoj navodi da su svi govornici štokavskog

narječja Srbi; zatim političkog programa Ilije Garašanina koji krajem 19. stoljeća ističe kako Srbija ima potpuno pravo vratiti granice Dušanova Carstva, pa čak i proširiti se na susjedne zemlje. Posljednji pisani reci ove knjige prikazuju kratke životopise pojedinaca iz političkog života bivše SFRJ koji su svojim izravnim ili neizravnim potezima doprinijeli agresiji na RH, a svakako treba istaknuti: Slobodana Miloševića kao prvog u nizu, Borisava Jovića, Dobricu Ćosića, Jovana Raškovića, Milana Martića, Dragana Vasiljkovića i dr. Na kraju ove knjige priložen je velik broj dokumenata Srpske autonomne oblasti Krajine koji svjedoče o strateški provedenoj agresiji na Republiku Hrvatsku.

Knjiga *Svjedočanstva glinskih logoraša* zbir je iskaza vrijednog povijesnog izvora, a isto tako i jedinih povijesnih izvora koji mogu rasvijetliti tematiku srpskih koncentracijskih logora, odnosno odgovoriti na pitanja: Tko osniva logore?, Prema čijem se naređenju osnivaju?, Kakvi su uvjeti boravka u zatočeništvu? i dr. Zabilježena svjedočanstva logoraša, priložena izvješća, naređenja, zapisnici, reversi, ovlaštenja te svi drugi dokumenti koji otkrivaju tko piše dokument i kome je on namijenjen mogu kvalitetno poslužiti budućem znanstveno-istraživačkom radu o ovoj tematici.

Andrea Šojat

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

56

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2024.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 56, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Filip Šimetin Šegvić (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history), Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*